

Rize Kent Kullanıcıları Açısından Çay Bahçelerinin Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi: Bir Çay Rotası Önerisi

Evaluation of the Tourism Potential of Tea Gardens from the Perspective of Rize City Users: A Tea Route Proposal

 Gülçay ERCAN OĞUZTÜRK¹, Filiz YÜKSEK²

Özet

Bu çalışma, Rize kent merkezindeki çay bahçeleri ve çayla ilgili alanların turizm potansiyelini değerlendirmeyi ve bu alanlar arasında bir turizm rotası oluşturmayı amaçlamaktadır. Çay bahçelerinin kentsel kültürel mirasın korunması ve canlandırılmasındaki önemi ile kent kullanıcılarının rekreasyon ve dinlenme ihtiyaçlarını karşılama potansiyeli incelenmiştir. Bu bağlamda, kent kullanıcılarının bu alanlara yönelik algıları, kullanım alışkanlıkları ve beklentileri anket yöntemiyle belirlenmiştir.

Araştırma, çay bahçeleri ve ilgili alanların fiziksel ve işlevsel bağlantılarını güçlendirerek bir rota önerisi geliştirmektedir. Elde edilen bulgular, planlanan bu rotanın etkin bir şekilde kullanılabilmesi için stratejik öneriler sunmaktadır. Çalışma, hem kent planlamacılarına hem de turizm yöneticilerine, çay bahçelerini ve ilgili alanları turizme kazandırmak ve kent yaşam kalitesini artırmak için yol gösterici bilgiler sağlamaktadır. Bu bağlamda, önerilen rota, alanların birbiriyle entegrasyonunu ve turistik cazibesini artırmaya yönelik somut adımları içermektedir. Sonuç olarak, çay bahçelerine dayalı turizm yaklaşımı, Rize'nin kültürel kimliğini güçlendirirken yerel ekonominin sürdürülebilir gelişimine önemli ölçüde katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Rize, Kırsal Turizm, Çay turizmi, Çay rotası

Abstract

This study aims to evaluate the tourism potential of tea gardens and tea-related areas in the city center of Rize and to establish a tourism route connecting these areas. The study examines the importance of tea gardens in preserving and revitalizing urban cultural heritage, as well as their potential to meet the recreational and leisure needs of urban users. In this context, the perceptions, usage habits, and expectations of urban users regarding these areas were identified through surveys.

The research develops a route proposal by strengthening the physical and functional connections of tea gardens and related areas. The findings provide strategic recommendations for the effective utilization of the proposed route. The study offers guiding insights for urban planners and tourism managers to integrate tea gardens and related areas into tourism and enhance the quality of urban life. In this regard, the proposed route includes concrete steps to enhance the integration and tourist appeal of these areas. In conclusion, the tourism approach based on tea gardens significantly contributes to the sustainable development of the local economy while strengthening Rize's cultural identity.

Keywords: Rize, Rural tourism, Tea tourism, Tea route

1. Giriş

Tarım alanları, insanlığın yerleşik hayata geçişinde ve kentlerin gelişiminde kilit bir rol oynamıştır. Günümüzde ise sürdürülebilir kentlerin temel bileşenlerinden biri olarak değerlendirilmektedir (Mougeot, 2006; Ackerman ve ark., 2014; Specht ve ark., 2014; Deelstra ve Girardet, 2000; Güneröğlu ve Bekar, 2016; Yenigül, 2016; Karaşah, 2019). Artan dünya nüfusu, tarım arazilerinin genişlemesine neden olmuş; bu alanlar küresel kara yüzeyinin önemli bir kısmını kaplamaya başlamıştır (OKP, 2014). Bu bağlamda, kentsel alanlarda tarım arazilerinin etkin kullanımı; kent ve kırsal arasındaki bağları güçlendirerek sürdürülebilir kent yapılarının oluşumuna katkı sağlamaktadır (Wilson, 2009; Newman ve Jennings, 2012; Orsini ve ark., 2013; Sodiğ ve ark., 2019; Friedman, 2020; Li, 2021).

Turizm alanında ise yerel yiyecekler ve mutfak kültürleri, turistler için önemli bir çekim unsuru haline gelmiştir. Ziyaretçiler, destinasyonun doğal ve tarihi güzelliklerinin yanı sıra, o bölgenin kültürünü yansıtan yerel tatları deneyimlemek ve bu tatların arkasındaki hikâyeleri öğrenmek istemektedir (Li, 2007; Kızılırmak ve ark., 2014; Nebioğlu, 2016; Şengül ve Türkay, 2016; Çapar ve Yenipınar, 2016; Aydoğdu ve Duman, 2017; İskender, 2020; Nergiz ve Karaca, 2021). Bu çerçevede, Türk çay kültürü gibi sosyokültürel değerler; hem yerel hem de uluslararası düzeyde turistik ürün olarak pazarlanabilir ve destinasyon cazibesini artırabilir.

Dünya genelinde çay turizmi, alternatif turizm türleri arasında giderek daha fazla öne çıkmaktadır. Özellikle Çin, Hindistan, Sri Lanka ve Güney Kore gibi ülkelerde yaygın olarak uygulanan çay turizmi, önemli bir turizm potansiyeli barındırmaktadır (Jolliffe ve Aslam, 2009; Garbini, 2012; Cheng ve ark., 2012; Eröz ve Bozok, 2018). Türkiye’de ise Doğu Karadeniz Bölgesi, özellikle Rize ve Trabzon illeri, çay turizmi açısından güçlü bir potansiyele sahiptir. Bölgenin uygun altyapısı, iklimi ve doğal koşulları; çay turizminin geliştirilmesi için sağlam bir temel sunmaktadır (Var, 1992; Güneröğlu ve Acar, 2016; Eröz ve Bozok, 2018; Çorbacı ve ark., 2022).

Sürdürülebilir turizm anlayışı çerçevesinde, çevresel, ekonomik ve sosyal faktörler dikkate alınarak çay turizminin Rize üzerindeki etkileri ve potansiyeli analiz edilmiştir. Çay bahçelerinin turizme kazandırılması, hem bölge ekonomisine katkı sağlamakta hem de turizm çeşitliliğini artıracak stratejik bir adım olarak değerlendirilmektedir (Karakayacı, 2010; Pezikoğlu, 2012; Gökalp, 2013; Çeken ve ark., 2012; Üzümcü ve ark., 2015; Ongun ve ark., 2015; Ercan Oğuztürk ve ark., 2023). Bu kapsamda, çay bahçelerinin turistik rotalara dahil edilmesi, yalnızca kentsel yaşam kalitesini artırmakla kalmayıp, yerel halk ile ziyaretçiler arasındaki sosyal bağları da güçlendirme potansiyeline sahiptir.

Bu çalışma, Rize kent merkezinde yer alan çay bahçeleri ile çayla ilgili turizm potansiyeli taşıyan alanların değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Çay bahçelerinin kentsel kimlik ve kültürel miras bağlamındaki önemi vurgulanarak, bu alanların turizm rotalarına entegre edilmesi ve turizme kazandırılması ele alınmıştır. Çalışma kapsamında, çay bahçeleri ve çayla ilgili alanlar arasında bir rota önerilmiş; kent kullanıcılarının bu alanlara yönelik algı, kullanım alışkanlıkları ve beklentileri anket yöntemiyle analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda, çay bahçelerinin turizme entegrasyonu konusunda stratejik öneriler geliştirilmiş ve bu önerilerin bölge planlamacıları ile turizm yöneticilerine rehberlik etmesi hedeflenmiştir.

2. Materyal ve Yöntem

2.1. Materyal

Bu araştırmanın temel materyalini, Doğu Karadeniz Bölgesi'nin engebeli topoğrafik yapısına sahip Rize ilinin kent merkezinde yer alan çay bahçeleri ve çayla ilgili alanlar oluşturmaktadır (Şekil 1). Bu alanlar, kentin tarihi ve kültürel dokusunu yansıtırken, aynı zamanda kentsel yaşamla güçlü bir etkileşim potansiyeline sahiptir. Çalışma, bu alanların fiziksel, sosyal ve kültürel bağlamdaki mevcut durumlarını analiz ederek, turizm potansiyellerini ortaya koymayı hedeflemektedir.

Araştırma alanı, kentsel kültürel mirasın korunması ve canlandırılmasına yönelik stratejik önem taşımaktadır. Bununla birlikte, bu alanların kent kullanıcıları tarafından nasıl algılandığı, ne şekilde kullanıldığı ve hangi ihtiyaçları karşıladığı üzerine yapılan değerlendirmeler, çalışmanın önemli bileşenlerini oluşturmaktadır.

Araştırmanın yardımcı materyalleri arasında; çalışma alanına ait imar planları, haritalar, hava fotoğrafları ve alan envanterini destekleyen bilimsel araştırmalar bulunmaktadır. Bu materyaller, çay bahçelerinin ve ilgili alanların mekânsal özelliklerinin yanı sıra, potansiyellerinin ve sorunlarının belirlenmesinde temel bir kaynak teşkil etmektedir.

Saha çalışması, Rize şehir merkezinde çayla ilgili beş özgün alanı kapsamaktadır. Bu alanlar, hem kentsel yoğunluğun yüksek olduğu hem de çay kültürüyle doğrudan ilişkili bölgeler olması nedeniyle seçilmiştir. Seçim kriterleri arasında alanların kamuya açık olması, kentsel yaşantı ile etkileşim düzeyinin yüksekliği ve çay teması ile sembolik bağlantısının bulunması yer almaktadır. Değerlendirilen alanlar şunlardır:

1. **Çay Çarşısı:** Çay temalı yapısı ve simgesel mimarisiyle, ziyaretçi etkileşiminin en yoğun olduğu çay odaklı ticari merkezlerden biridir.
2. **Rize Demokrasi Meydanı:** Kentin sosyal merkezlerinden biri olup, çevresinde yer alan kafe ve çay figürlü kent mobilyaları günlük yaşantının odak noktasıdır.
3. **Memiş Ağa Parkı:** Hem dinlenme alanı olarak kullanılması hem de çay içme pratiğiyle bütünleşik yapısı nedeniyle örneklem içinde yer almıştır.
4. **Çaykur Genel Müdürlüğü ve Satış Ofisi:** Çaykur'a ait resmi satış ve tanıtım noktasıdır. Alanda çay çeşitleri doğrudan halka sunulmakta, yerli ve yabancı ziyaretçilere yönelik hediyelik ürünler satılmaktadır.
5. **Ziraat Botanik Bahçesi:** Çeşitli bitki türleriyle birlikte çay bitkisinin de tanıtıldığı, eğitim ve turizm açısından potansiyel taşıyan bir doğal alandır.

Bu saha çalışması, hem çayla bütünleşik kent mekânlarının analizine hem de bu alanların turistik işlevlerinin belirlenmesine olanak tanımıştır. Elde edilen nitel veriler, çay bahçeleri ve bağlantılı alanların turizmle ilişkilendirilmesi açısından stratejik bir temel sunmuştur.

2.2.2. Anket Çalışması

Bu çalışmanın önemli bir aşamasını, kent kullanıcılarının çay bahçelerine yönelik algılarını, kullanım alışkanlıklarını ve beklentilerini anlamak amacıyla gerçekleştirilen anket çalışmaları oluşturmaktadır. Örneklem büyüklüğü, Özdamar'ın (2003) formülü ve $\alpha = 0.10$ için Örneklem Büyüklükleri Tablosu (Yazıcıoğlu ve Erdoğan 2004) dikkate alınarak hesaplanmıştır. Verilerin toplanmasında, $\alpha = 0.10$, $p = 0.5$ ve $q = 0.5$ değerlerine göre belirlenen örneklem büyüklüğü temel alınmıştır.

$$n = \frac{N.P.Q.Z_a^2}{(N-1).d^2}$$

Rize merkezinde yürütülen çalışma için N (Evren Büyüklüğü), Rize merkez nüfusu olan 147.996 (Rize ili 2023 nüfusu, URL-1 2024) alınmıştır. $d=0.10$ (örneklem hatası) için örneklem büyüklüğü 96 kişi olarak hesaplanmış, ancak 121 kişiye anket uygulanmıştır. Anketler, 2024 yılı içinde altı ay boyunca uygulanmış ve katılımcılar rastgele örnekleme

yöntemiyle seçilmiştir. Çevrimiçi ve yüz yüze yöntemler bir arada kullanılarak daha geniş bir kitleye ulaşılmıştır.

Anket çalışmaları, bireylerin ilgi, tercih ve beklentilerini anlamada etkili bir yöntem olarak tercih edilmiştir (Centellegher vd. 2016). Ayrıca, bu yöntemle çay bahçelerinin potansiyel turizm değeri hakkında stratejik bilgiler elde edilmesi amaçlanmıştır (Alordiah ve Ossai 2023).

2.2.3. Anket Formunun Yapısı

Anket formu üç bölümden oluşturulmuş ve 3'lü Likert ölçeği (3-Evet, 2-Kararsızım, 1-Hayır) kullanılmıştır:

- Demografik Özellikler: Katılımcıların cinsiyet, yaş, medeni durumu, eğitim seviyesi, meslek ve gelir düzeyi gibi temel özelliklerini belirlemeye yönelik sorular.
- Çay Rotası Algısı ve İstek Düzeyi: Çay bahçelerinin yürüyüş rotası olarak düzenlenmesine yönelik bilgi seviyeleri, bu rotayı kullanma istekleri ve aktivitelerine katılma eğilimlerini ölçen sorular.
- Kullanıcı Tercihleri ve Beklentileri: Çay rotasında planlanacak etkinliklere katılım düzeyi ve tercih sıralamalarını belirlemeye yönelik sorular.

2.2.4. Anketlerin Uygulama süreci

- Örneklem Seçimi: Anketler, rastgele örneklem yöntemiyle farklı yaş grupları ve demografik özelliklere sahip katılımcılarla gerçekleştirilmiştir.
- Veri Toplama: Anketler, çevrimiçi ve yüz yüze yöntemlerle uygulanarak kullanıcıların çay bahçelerine yönelik algılarını ve turizm beklentilerini ölçmeyi hedeflemiştir.

2.2.5. Veri Analizi

Elde edilen veriler, istatistiksel ve betimsel yöntemlerle analiz edilmiştir:

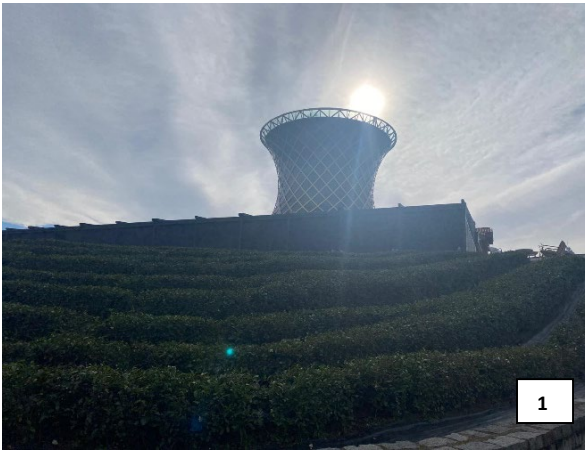
- Çapraz Tablolar ve İstatistiksel Testler: Demografik özellikler ile çay rotasına yönelik bilgi, istek ve etkinliklere katılım düzeyi arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Pearson Ki-Kare ve Fisher'in Exact testi, anlamlı farklılıkları değerlendirmek için kullanılmıştır.
- Frekans ve Yüzdelik Analiz: Kullanıcı eğilimlerini ve beklentilerini tanımlamak için frekans verileri analiz edilmiş ve yüzdelik oranlarla ifade edilmiştir.

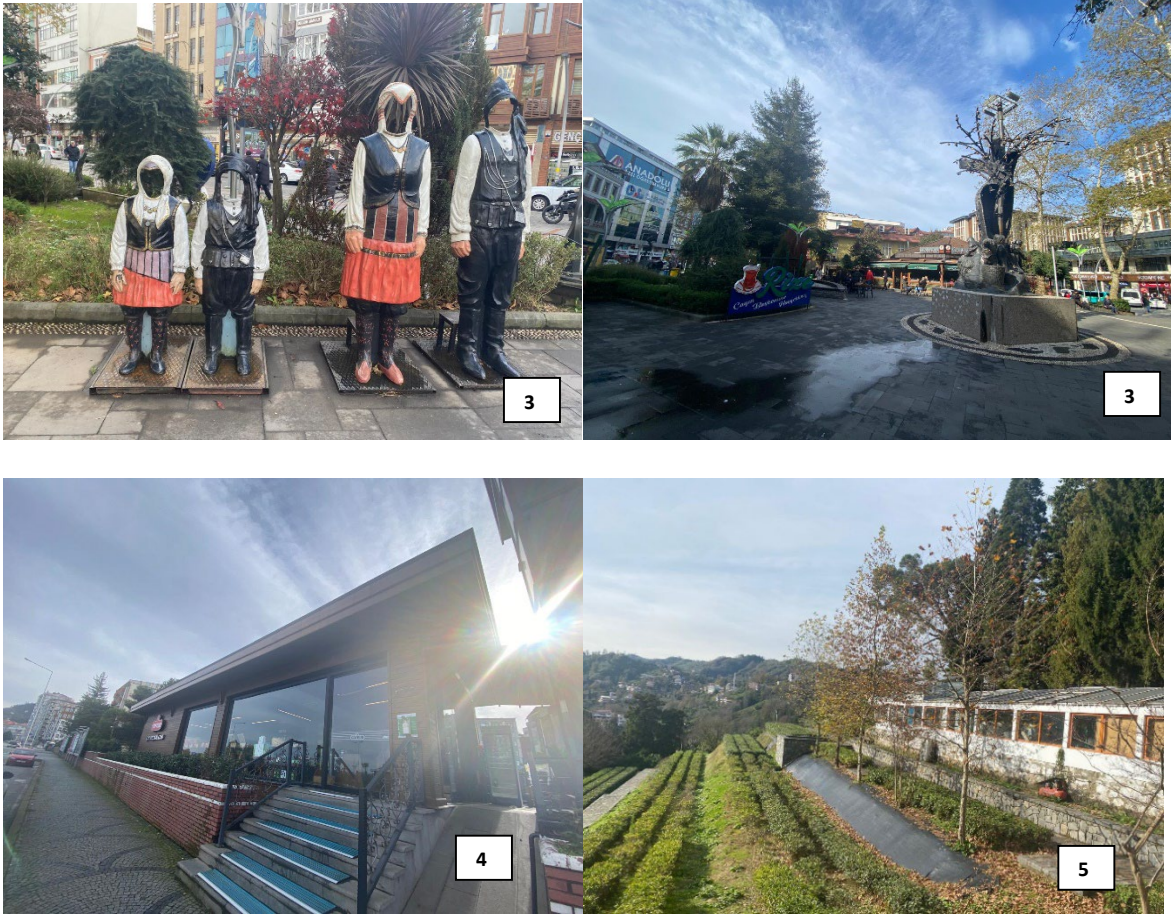
3. Bulgular

Bulgular mevcut durum ve kullanıcıların bu alanlar hakkındaki bilgi düzeyleri olmak üzere iki başlık olarak açıklanmıştır. Anket sonuçları, kent kullanıcılarının bu alanlara yönelik ilgi düzeylerini, kullanım alışkanlıklarını ve beklentilerini ortaya koymuştur. Ayrıca, bu alanlar arasında oluşturulabilecek rotaların kullanım durumları ve tercih edilen aktiviteler hakkında bilgi sağlanmıştır.

3.1. Mevcut Durum

Rize şehir merkezinde çayla ilgili çeşitli alanlar tespit edilmiştir. Bu alanlar, turistlerin gezip görebileceği, çay tadımı yapabileceği, çayın üretim aşamalarını izleyebileceği ve hediyelik eşya satın alabileceği olanaklar sunmaktadır (Şekil 2).

Şekil 2. Rize şehir merkezindeki çayla ilgili alanlar 1. Çay çarşısı, 2.Rize Demokrasi meydanı, 3.Memiş Ağa parkı, 4.Çaykur binası ve satış ofisi, 5. Ziraat Botanik parkından görüntüler.

3.2. Anket Bulguları

Ankete katılan potansiyel kullanıcıların demografik özellikleri, kullanıcı eğilimlerinin belirlenmesinde oldukça önemlidir. Çizelge 1’de ankete katılan kent sakinlerinin demografik özellikleri verilmektedir. Tablo değerleri incelendiğinde ankete katılanların % 47 sinin erkek ve %62’sinin ise bekar olduğu görülmektedir. Büyük bir çoğunluğu lisans ve ön lisans mezunu (% 64) olan potansiyel kullanıcıların çok az bir kısmı lisansüstü eğitime (%12) sahiptir. Çoğunlukla ücretli çalışan (%43) ve öğrenci (%42) olan katılımcıların az bir kısmı çalışmadığını (%9) ifade etmiştir. Genellikle 10.000 TL altında bir gelire sahip olduklarını (%46) ifade eden potansiyel kullanıcıların %37’lik kısmının ise 20.000 TL üstünde bir gelire sahip olduğu görülmüştür.

Çizelge 1. Ankete katılan potansiyel kullanıcıların demografik özellikleri.

Cinsiyet	n	%	Medeni Durum	n	%	Eğitim Durumu	n	%
Kadın	64	53	Evli	46	38	Temel Eğitim ve Okur Yazar	30	25
Erkek	57	47	Bekar	75	62	Lisans ve Ön Lisans	77	64
Toplam	121	100	Toplam	121	100	Lisans Üstü	14	12
						Toplam	121	100
Yaş			Meslek			Aylık Gelir		
16-25	60	50	Ücretli Çalışan	52	43			
26-35	19	16	Öğrenci	51	42	10.000 ve Altı	56	46
36-45	25	21	Çalışmayan	11	9	10.000-20.000	20	17
46 ve Üzeri	17	14	Diğer	7	6	20.000 ve Üzeri	45	37
Toplam	121	100	Toplam	121	100	Toplam	121	100

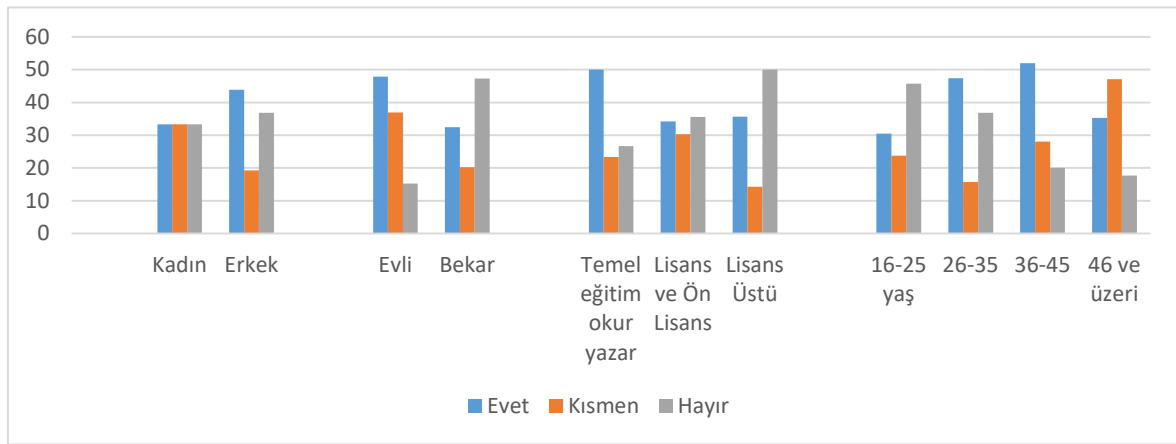
Katılımcıların demografik özelliklerinin ankete verdikleri cevaplar üzerinde etkili olup olmadığı Khi kare testi ile değerlendirilmiştir.

Çizelge 2'deki değerler incelendiğinde turizm amaçlı rota bilgisi konusunda katılımcıların mahalle konumu ($\chi^2=5,927$; $p=0,053$) ve medeni durumu $\chi^2=13,056$; $p=0,001$) hariç demografik özellikleri üzerinde anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmüştür. Şekillerde turizm amaçlı rota bilgisinin cinsiyet, medeni durum, yaş grubu, çalışma durumu ve gelir düzeyine göre sayıları ve yüzdelik oranları verilmiştir.

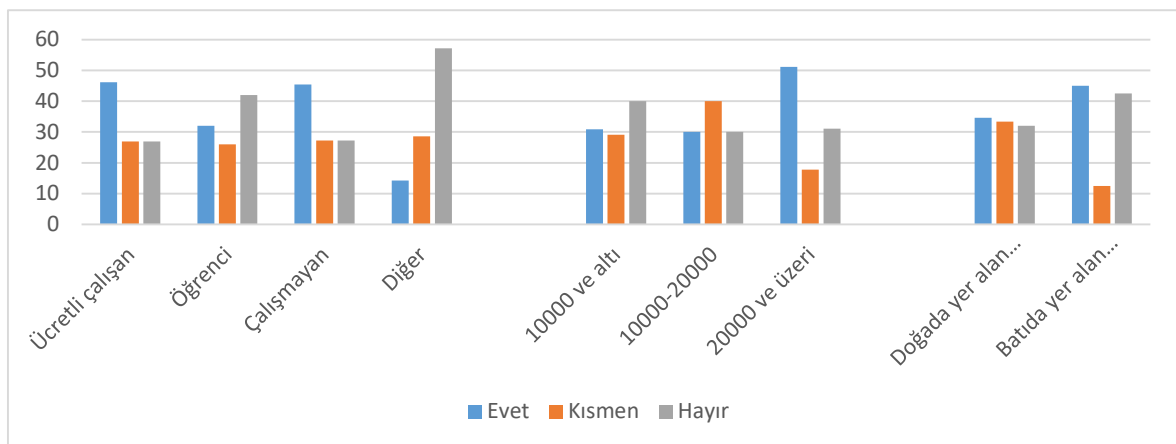
Çizelge 2. Ankete katılanların demografik özellikleri ile ankete verdikleri cevaplar arasındaki ilişkiler (pearson chi-square, fisher's exact test).

Değişkenler	Turizm Amaçlı Rota Bilgisi		Turizm Amaçlı Çay Rotası İsteği		Çay Rotası Aktivitelerine Katılma İsteği	
	χ	p	χ	p	χ	p
Cinsiyet	3,181	0,204	3,062	0,211	10,191	0,006
Yaş	11,349	0,078	5,258	0,478	14,418	0,014
Medeni Durum	13,056	0,001	3,736	0,140	6,969	0,029
Eğitim Durumu	4,227	0,376	1,857	0,761	3,943	0,398
Meslek	5,480	0,485	3,258	0,750	3,141	0,794
Aylık Gelir	6,588	0,159	2,944	0,585	1,501	0,850
Mahalle Konumu	5,927	0,053	4,447	0,124	6,423	0,043

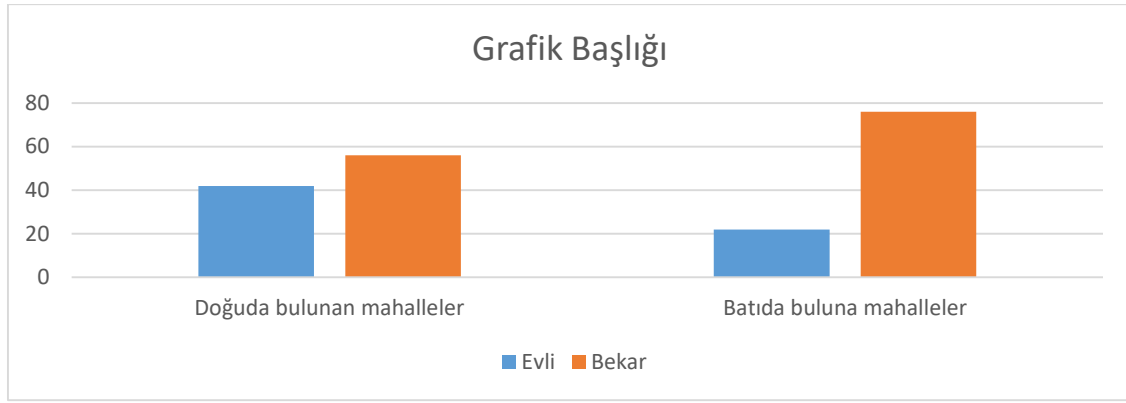
Grafik değerlerine baktığımızda erkeklerin (%36,84) kadınlara (%33,33) göre, bekarların (%47,3) evlilere (%15,22) göre batıda yaşayan (% 42) mahalle sakinlerinin doğuda yaşayan (%32,05) mahalle sakinlerine göre çay rotası konusunda bilgi sahibi olmadığı görülmüştür. Yaş arttıkça rota bilgisi artarken, eğitim seviyesi artarken rota bilgisi azalmıştır (Şekil 3). Ücretli çalışan (%46,15) ve çalışmayan (%45,45) kesimin rota bilgisinin öğrenci (%32) ve diğer kesime (% 14,29) göre daha fazla rota bilgisinin olduğu tespit edilirken gelir seviyesi artışı ile rota bilgisinin arttığı görülmüştür. Batıda bulunan mahallelerin (%45) doğuda bulunan (%34,62) mahalle sakinlerine göre daha fazla rota bilgisine sahip olduğu görülmüştür (Şekil 4). Batıda bulunan mahalle sakinlerine bakıldığında bekar olma oranının yüksek oluşunun bu durumu etkilediği düşünülmektedir (Şekil 5).

Şekil 3. Rota bilgisinin cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu ve yaş grubuna göre değişimi.

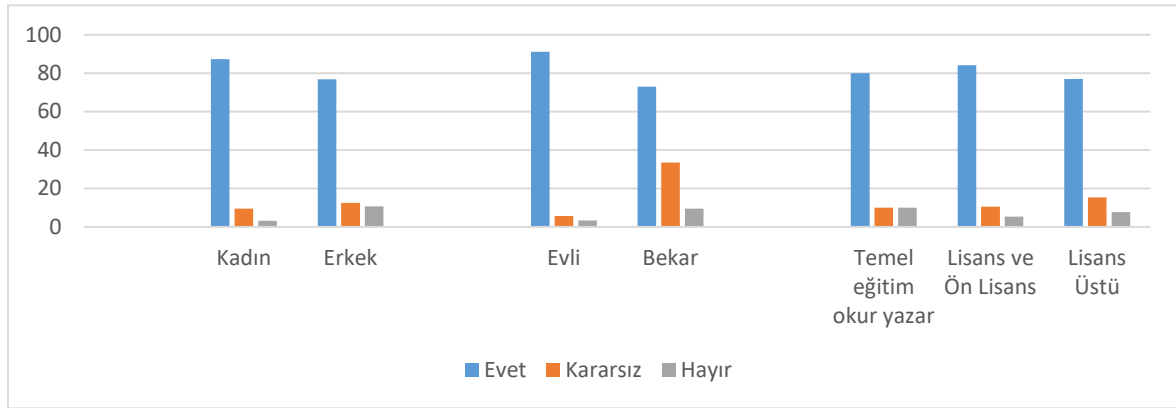

Şekil 4. Rota bilgisinin çalışma durumu, gelir düzeyi ve mahalle konumuna göre değişimi.

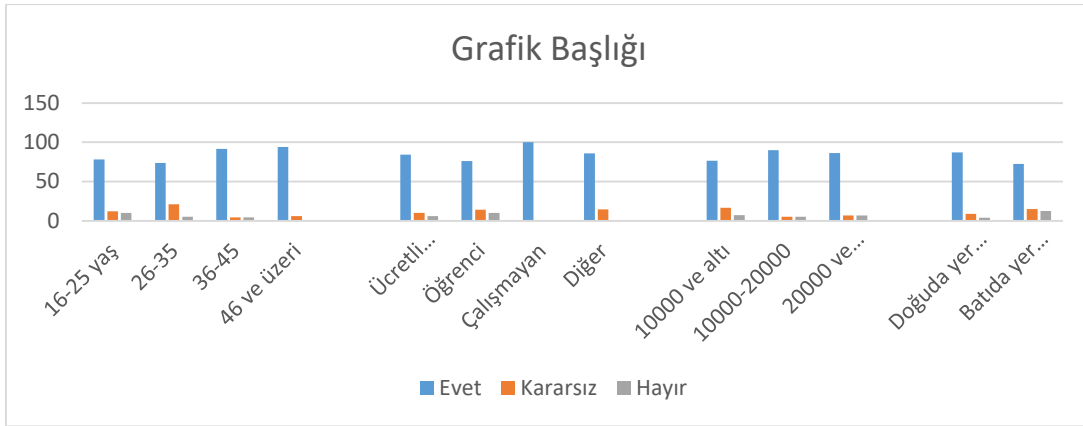

Şekil 5. Ankete katılan kent sakinlerinin yaşadıkları mahalleye göre medeni durumu.

Yapılan Khi kare analizinde bireylerin turizm amaçlı çay rotası isteği farklı demografik özelliklere (cinsiyet, yaş, medeni durum eğitim durumu, meslek, aylık gelir ve mahalle) göre istatistiki anlamda farklılık göstermemiştir (Şekil 6) Ancak kadın katılımcılar (%87,30) erkeklere göre (%76,77), evli grup (%91,12) bekar gruba (%73,03) göre, lisans ve ön lisans mezunları (%84,21) diğer eğitim seviyelerine göre (%85,71) , 35 yaş üstü gruplar (%91,67 ve %94,12) daha genç gruplara göre (%77,97), çalışmayan grup (%100) öğrencilere (%76) göre ve gelir düzeyi 10.000-20.000 TL olan kişilerin (%90) 10,000 TL'den düşük gelirlilere göre daha fazla turizm amaçlı çay rotası isteği görülmüştür (Şekil 7)

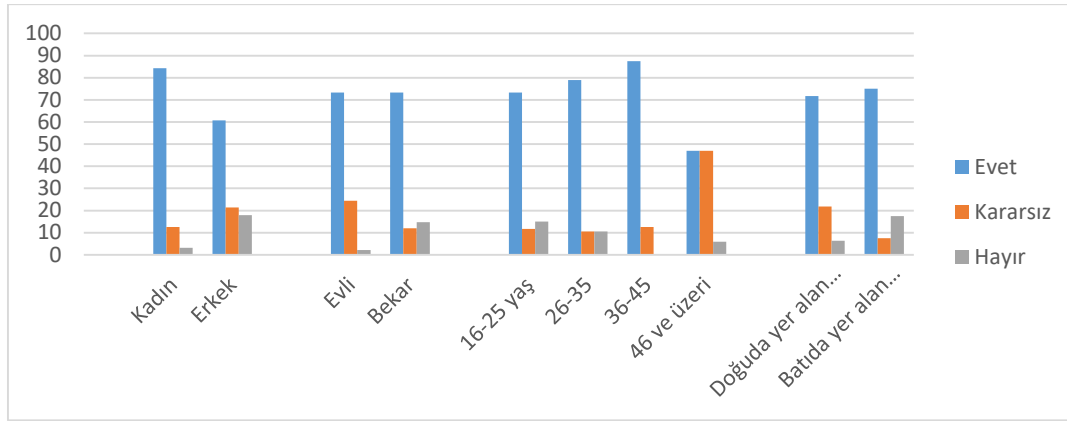

Şekil 6. Çay rotası isteğinin, cinsiyet, medeni durum ve eğitim durumuna göre değişimi.

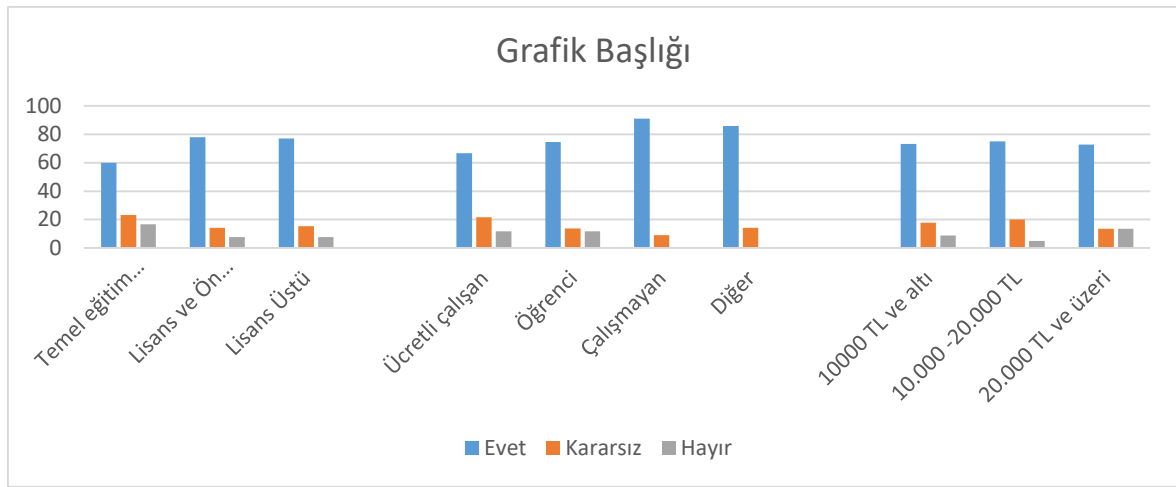

Şekil 7. Çay rotası isteğinin yaş, çalışma durumu, gelir düzeyi ve mahalle konumuna göre değişimi.

Çay rotası aktivitelerine katılma isteği bakımından ise cinsiyet ($p=0,006$), yaş ($p=0,014$), medeni durum ($p=0,029$) ve mahalle konumuna ($p=0,043$) göre katılımcılar istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterirken; eğitim, meslek ve aylık gelir düzeylerine göre çay rotası aktivitelerine katılma istekleri bakımından anlamlı farklılıklar göstermemiştir. Demografik özelliklerin çay rotasına katılma isteklerini gösteren veriler sunulmuştur. Ankete katılan kadın katılımcılar (%84,38) erkek katılımcılara (%60,71) göre çay rotası aktivitelerine daha fazla katılmak isterken, aktivitelere katılmak istemeyen erkek oranı kadın oranının yaklaşık 6 katı bulunmuştur. Çay rotası etkinliklerine katılmak istemeyen bekar kullanıcılar ise evli kullanıcıların yaklaşık yedi katıdır. Kentin doğu-batı yönünde bulunan mahalleleri kıyasladığımızda ise doğuda bulunan mahallelerde yaşayan kent halkının batıda bulunan mahallelerde yaşayanlara göre rota aktivitelerine katılma konusunda daha istekli oldukları belirlenmiştir. Şekil 8'e baktığımızda doğudaki mahallelerde yaşayan bekar kent sakinleri oranının batıda yaşayan bekar kent sakininden daha az olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca doğuda bulunan mahallere göre batıda bulunan mahallerde genç nüfus oranı daha fazladır. Medeni durum ve yaşın aktivitelere katılma isteğini etkilediği düşünülürse; mahalle konumunun kent kullanıcılarının çay aktivitelerine katılma isteklerinin etkilemesi beklenen bu durum olmaktadır. Bu sonuçlar göz önünde bulundurularak çay rotası güzergahlarının ve aktivitelerinin belirlenmesi, rotanın aktif bir şekilde kullanılmasına katkı sağlayabilir. Eğitim durumunun, mesleklerin ve aylık gelirin çay rotası etkinliklerine katılma isteğini etkilemediği görülmüştür. Ancak çalışmayan kesimin (%90,91) ve öğrencilerin (%74,51) ücretli çalışan gruba göre rota etkinliklerine katılma konusunda oldukça hevesli oldukları görülmektedir. Gelir düzeyine bakıldığında ise gruplandırılan her gelir düzeyinin çay aktivitelerine katılma isteği benzer bulunmuştur (Şekil 9). Benzer durum gelir düzeyi aktiviteye katılma isteğini yönlendirmemektedir.

Şekil 8. Çay rotası aktivitelerine katılma isteğinin cinsiyet, medeni durum, yaş ve mahalle konumuna göre değişimi.

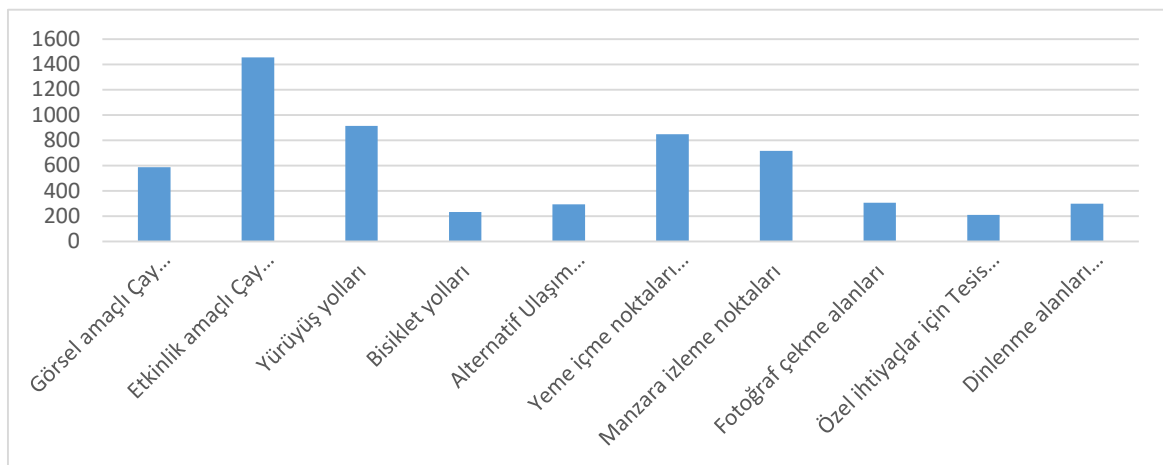
Şekil 9. Çay rotası aktivitelerine katılma isteğinin eğitim seviyesi, çalışma durumu ve gelir durumuna göre değişimi.

Kullanıcılara çay rotasında bulunmasını istedikleri etkinlik alanlarını ve yapılarını sıralamaları istendiğinde yaptıkları tercih sıralaması Çizelge 3’de verilmektedir. Etkinlik amaçlı çay bahçeleri (çay toplama vb.) en fazla tercih edilen alanlar olurken, bunu görsel amaçlı çay bahçeleri, yürüyüş yolları, manzara izleme noktaları, bisiklet yolları, alternatif ulaşım imkânları, yeme içme noktaları, fotoğraf çekme alanları, dinlenme alanları ve son olarak özel ihtiyaçlar için tesis edilecek yapılar izlemiştir (Şekil 10). Dolayısıyla rota boyunca çay toplama etkinliklerinin yapıldığı çay bahçelerinin bulunmasının rotanın aktif kullanımına önemli ölçüde hizmet edeceği düşünülmektedir. Ayrıca rotada görsel amaçlı çay bahçelerinin bulunmasının ikinci sıradaki bir tercih olması da çay rotası kavramının potansiyel kullanıcı tarafından benimsendiğinin bir göstergesi de olabilir. Özel ihtiyaç ve dinlenme alanlarının en son sırada tercih edilmesi potansiyel kullanıcıların rotayı fiziksel aktiviteler için yoğun bir şekilde kullanmak istediğini ortaya koymaktadır.

Çizelge 3. Çay rotasında yer alması istenen etkinliklerin sıralaması.

Tercih sırası	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Puan
Etkinlik Amaçlı Çay Bahçeleri (Çay Toplama vb.)	48	30	21	16	20	18	22	22	20	20	
	480	270	168	112	120	90	88	66	40	20	1454
Görsel Amaçlı Çay Bahçeleri,	11	24	10	8	5	5	8	5	7	8	
	110	216	80	56	30	25	32	15	14	8	586
Manzara İzleme Noktaları (Teras vb.)	12	12	24	12	11	11	11	8	7	8	
	120	108	192	84	66	55	44	24	14	8	715
Yürüyüş Yolları,	12	13	23	24	14	17	18	14	14	13	
	120	117	184	168	84	85	72	42	28	13	913
Dinlenme Alanları	3	2	3	5	20	4	4	6	7	4	
	30	18	24	35	120	20	16	18	14	4	299
Bisiklet	1	1	2	8	4	15	5	4	3	4	
	10	9	16	56	24	75	20	12	6	4	232
Özel İhtiyaçlar (WC, Çeşme vb.)	2	3	2	4	1	4	16	5	6	2	
	20	27	16	28	6	20	64	15	12	2	210
Alternatif Ulaşım	2	4	6	4	9	6	3	15	7	6	
	20	36	48	28	54	30	12	45	14	6	293
Fotoğraf Çekinme Alanları,	4	7	1	8	5	4	5	10	15	9	
	40	63	8	56	30	20	20	30	30	9	306
Yeme, İçme Noktaları (Restoran, Kafe vb.)	17	11	14	17	16	20	12	15	17	25	
	170	99	112	119	96	100	48	45	34	25	848

(Etkinlikler tercih edilme sırasına göre numaralandırılmıştır. Her etkinlik tercih edilme sayısı ve tercih sırasının tam tersi sayılar ile çarpılarak puanlar oluşturulmuştur. En çok tercih edilen etkinlik 1.sırada, puanı 10 ile çapılmıştır)

Şekil 10. Katılımcıların bulunmasını istedikleri etkinliklerin tercih sırasına göre puan değişimi.

4. Tartışma

Bu çalışmada, Rize kent merkezindeki çay bahçelerinin turizm potansiyelini değerlendirme ve sürdürülebilir bir turizm rotası oluşturma üzerine odaklanılmıştır. Çalışma bulguları, hem literatürdeki mevcut bilgilerle uyumlu hem de yeni yaklaşımlar öneren sonuçlar sunmaktadır.

Literatürde, kentsel tarım alanlarının ve kırsal-şehir ilişkilerinin sürdürülebilir kentleşme üzerindeki olumlu etkileri sıklıkla vurgulanmaktadır (Mougeot, 1999; Wilson, 2009; Ackerman ve ark., 2014). Çay bahçelerinin hem rekreasyonel alanlar hem de turistik değerler olarak değerlendirilmesi, bu bağlamda kent ve kırsal alanlar arasında bütünlük oluşturulmasına katkı sağlayabilir. Rize'deki çay bahçeleri, sadece tarımsal üretim alanları değil, aynı zamanda kültürel mirasın bir parçasıdır ve bu alanların turizme kazandırılması, hem yerel halkın yaşam kalitesini artırabilir hem de bölgesel kalkınmayı destekleyebilir (Newman ve Jennings, 2012; Orsini ve ark., 2013).

Çalışmanın bulguları, çay bahçelerinin turistik çekicilik açısından güçlü bir potansiyele sahip olduğunu göstermektedir. Literatürde, yerel gıda ve mutfak kültürünün, destinasyonların çekiciliğini artıran önemli unsurlar olduğu belirtilmektedir (Li, 2007; Nebioğlu, 2016; Baran ve Batman, 2022; Yaman ve Seçkin, 2022; Gazelci ve Aksoy, 2024). Türk çay kültürü, bu bağlamda hem ulusal hem de uluslararası düzeyde tanıtılabilecek güçlü bir kültürel değer sunmaktadır (Kızılırmak ve ark., 2014). Çalışmamızda önerilen çay rotası, Çin, Hindistan, Sri Lanka ve Güney Kore gibi ülkelerde uygulanan başarılı çay turizmi örnekleriyle paralellik göstermektedir (Cheng ve ark., 2012; Eröz ve Bozok, 2018). Bu ülkelerde çay turizmi, hem yerel halkın gelir düzeyini artırmış hem de turistler için alternatif bir deneyim sunarak turizmi çeşitlendirmiştir. Rize'deki çay bahçelerinin benzer bir yaklaşımla geliştirilmesi, bölgesel turizm gelirlerini artırabilir ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunabilir.

Ayrıca, çalışmada kullanılan saha çalışması ve anket analizleri, çay bahçelerinin fiziksel ve sosyal bağlamda değerlendirilmesi açısından literatürdeki yöntemlerle uyumludur (Centellegher ve ark., 2016; Alordiah ve Ossai, 2023). Ankete katılan kullanıcıların çay rotasına yönelik olumlu algıları, bu alanların turizme kazandırılmasının sosyal kabul görme olasılığını artırmaktadır. Literatürde, turizm alanlarının sosyal ve kültürel bağlamda benimsenmesinin, sürdürülebilir turizmin başarısında önemli bir faktör olduğu belirtilmiştir (Friedman, 2020; Sodiq ve ark., 2019).

Çalışma kapsamında elde edilen bulgular, literatürde yer alan sürdürülebilir turizm yaklaşımlarını destekler niteliktedir. Örneğin, Var (1992), Subaşılar (2007), Rahgozar (2019) ve Karakayacı (2010) tarafından vurgulanan turizm çeşitliliğinin artırılmasının, destinasyonların cazibesini artıracak fikri, bu çalışmada önerilen çay rotasının temel hedeflerinden biridir. Bununla birlikte, önerilen çay rotasının doğrudan ve dolaylı ekonomik etkileri, literatürdeki diğer sürdürülebilir turizm modelleriyle karşılaştırılabilir (Çeken ve ark., 2012; Ongun ve ark., 2015).

5. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, Rize kent merkezindeki çay bahçeleri ve çayla ilgili alanların turizm potansiyelini vurgulayarak, bu alanların sürdürülebilir turizm perspektifinden değerlendirilmesi için somut bir yaklaşım sunmaktadır. Elde edilen bulgular, çay bahçelerinin yalnızca rekreasyonel alanlar değil, aynı zamanda turistik değerler ve bölgesel ekonomik kalkınma unsurları olarak ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Kent sakinleri ve turistlerin beklentilerini anlamak amacıyla gerçekleştirilen saha çalışmaları ve anketler, önerilen çay rotası fikrinin hem halk hem de turistler tarafından olumlu karşılandığını göstermiştir. Özellikle çay kesimi ve tadımı gibi etkinliklere olanak sağlayan çay bahçeleri, görsel açıdan cazip noktalar, manzara seyir alanları, yürüyüş yolları ve dinlenme bölgeleri gibi unsurların rotada yer alması yönünde yoğun talep olduğu belirlenmiştir.

Bu bağlamda, Çay Çarşısı'ndan başlayarak Ziraat Botanik Parkı'na uzanan ve çayın farklı halleriyle tanışma fırsatı sunan bir çay rotası önerilmiştir. Bu rota, ziyaretçilere hem kültürel hem de doğal zenginlikleri keşfetme imkânı sunarken, mekânlarda, donatılarda ve bitkilerde çayın izlerini görme, üretim sürecini öğrenme ve çay tadımı yapma gibi deneyimleri bir araya getirmektedir (Şekil 11). Rotanın içeriğinde yerel restoranlar, bilgilendirme panoları, yürüyüş yolları, satış noktaları ve dinlenme alanları gibi unsurlar yer almakta, bu sayede turistlerin bölgeye dair zengin bir deneyim yaşamaları hedeflenmektedir. Ayrıca, atıl durumdaki çay bahçelerinin restore edilerek rotaya dahil edilmesiyle hem sürdürülebilir turizm desteklenecek hem de bölgesel ekonomik kalkınmaya katkı sağlanacaktır. İlk etapta günübirlik ziyaretlere uygun olarak tasarlanan rota, ilerleyen süreçte daha uzun rotalarla genişletilerek ziyaretçilere alternatif deneyimler sunabilir. Ayrıca, rota üzerinde alternatif ulaşım seçeneklerinin geliştirilmesi önerilmekte olup, bu yaklaşım bölgedeki turizm potansiyelini daha da artırabilir.

Şekil 11. Önerilen çay rotası (1. Çay çarşısı, 2.Rize Demokrasi meydanı, 3.Memiş Ağa parkı, 4.Çaykur binası ve satış ofisi, 5. Ziraat Botanik parkı).

Bu öneriler hayata geçirildiğinde, Rize hem yerel halkın hem de turistlerin beklentilerini karşılayan bir turizm merkezi haline gelebilecektir. Sonuç olarak, bu çalışma, çay bahçelerinin turizme entegrasyonunun sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik açısından da stratejik bir fırsat sunduğunu ortaya koymaktadır. Literatürdeki önceki çalışmalarla paralellikler kurarak, önerilen çay rotasının Rize'nin kent kimliğini ve turistik cazibesini artıracak önemli bir adım olacağı sonucuna varılmıştır. Gelecekteki çalışmalar, önerilen rotanın uygulanabilirliğini ve uzun vadeli etkilerini daha kapsamlı bir şekilde inceleyebilir.

Kaynaklar

- Ackerman, K., Conard, M., Culligan, P., Plunz, R., Sutto, M. P., & Whittinghill, L. (2014). Sustainable Food Systems For Future Cities: The Potential Of Urban Agriculture. *The Economic And Social Review*, 45(2), 189-206.
- Alordiah, C. O., & Ossai, J. N. (2023). Enhancing Questionnaire Design: Theoretical Perspectives On Capturing Attitudes And Beliefs İn Social Studies Research. *International Journal Of Innovative Science And Research Technology*, 8(10), 603-614.
- Aydoğdu, A., ve Duman, S. (2017). Destinasyon ekicilik Unsuru Olarak Gastronomi Turizmi: Kastamonu rneđi. *Turar Turizm Ve Araştırma Dergisi*, 6(1), 4-23.
- Baran, Z., ve Batman, O. (2022). Destinasyon Pazarlamasında Mutfak Kltrnn Rolü: Sakarya rneđi. *Journal Of Tourism & Gastronomy Studies*, 10(1), 456-475.
- Cheng, S., Xu, H., & Li, W. (2012). Tea Culture Tourism: A New Approach For Rural Development İn China. *Tourism Planning & Development*, 9(1), 25-37.
- Centellegher, S., Nadai, M., Caraviello, M., Leonardi, C., Vescovi, M., Ramadian, Y., Oliver, N., Pianesi, F., Pentland, A., Antonelli, F., & Lepri, B. (2016). The Mobile Territorial Lab: A Multilayered And Dynamic View On Parents' Daily Lives. *Epj Data Science*, 5(1),1-19.
- apar, G., ve Yenipınar, U. (2016). Somut Olmayan Kültürel Miras Kaynağı Olarak Yöresel Yiyeceklerin Turizm Endüstrisinde Kullanılması. *Journal Of Tourism & Gastronomy Studies*, 4(Special Issue 1), 100-115.
- ay Sektörü Raporu. (2019). Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı. <https://www.ticaret.gov.tr/seyrusefer/raporlar/cay-sektoru-raporu>. Erişim Tarihi: 26.03.2023.
- eken, H., Dalgın, T., ve akır, N. (2012). Bir Alternatif Turizm Türü Olarak Kırzal Turizmin Geliřimini Etkileyen Faktörler ve Kırzal Turizmin Etkileri. *International Journal Of Social And Economic Sciences*, 2(2),11-16.
- Çorbacı, . L., Oğuztürk, T., Oğuztürk, G. E., ok, M., ve Aydın, F. (2022). Doğal Ve Kültürel Peyzaj Deđerinin Turizm Potansiyeline Etkisi: Rize Ziraat/Botanik ay Bahçesi rneđi. *Journal Of Humanities And Tourism Research*, 12(1), 56-67.
- Ercan Oğuztürk, G., Sipahi, M., orbacı, . L., ve Oğuztürk, (2023). T. ay Bitkisinin Kentsel Yeřil Alanlarda Kullanımı: Rize İli Ziraat Botanik Parkı ay Bahçesi Uygulaması. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fen Ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 4(2), 208-218.
- Deelstra, T., & Girardet, H. (2000). *Urban Agriculture and Sustainable Cities*. In N. İçinde; Bakker, M. Dubbeling, S. Gundel, U. Sabel-Koshella, ve H. de Zeeuw (Eds.) Growing

- Cities, Growing Food: Urban Agriculture on the Policy Agenda (ss. 43-66). Feldafing: ZEL.
- Doğan, E., ve Nemutlu, G. S. (2018). Sürdürülebilir Kalkınmada Kent Tarımının Rolü: İstanbul Örneği. *Planlama*, 28(3), 271-283.
- Eröz, S. S., ve Bozok, D. (2018). Çay Turizmi Ve Rize İli Potansiyeli. *Third Sector Social Economic Review*, 53(3), 1159.
- Friedman, A. (2020). Fundamentals Of Sustainable Urban Design. *Springer Nature*.
- Garbini, C. (2012). Tea Tourism İn China. *International Journal Of Tourism Research*, 14(5), 456-468.
- Gazelci, S. C., ve Aksoy, M. (2024). Türkiye’de Oluşturulan Teorik Gastronomi Rotalarının Bibliyometrik Analizi. *Seyahat Ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 21(1), 149-167.
- Gökalp, D. D. (2013). Kırsal Peyzaj Planlamada Agroturizm Ve Agriturizm. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, (1), 25-29.
- Güneroğlu, A., ve Bekar, I. (2016). Tarım Alanlarının Sürdürülebilir Kentlerdeki Rolü. *Çevre Ve Şehircilik Bakanlığı Yayınları*, 1(1), 12-24.
- Güneroğlu, N., ve Acar, C. (2016). Rize’de Çay Tarımının Kent Kimliğine Etkisi. *Coğrafya Dergisi*, (34), 59-68.
- İskender, E. (2020). Doğu Karadeniz Bölgesinde Çay Turizminin Potansiyeli ve Geliştirilmesi Üzerine Bir İnceleme. *Turizm Akademik Dergisi*, 7(2), 223-237.
- Jolliffe, L., & Aslam, M. S. (2009). *Tea And Tourism: Tourists, Traditions, And Transformations*. Channel View Publications.
- Karakayacı, Z. (2010). Tarım Arazilerinin Dışı Kullanımının Sürdürülebilir Kalkınma Açısından Değerlendirilmesi. *Ziraat Mühendisliği*, (355), 48-53.
- Karaşah, B. (2019). Kırsal Turizm Kapsamında Çay Turizminin Değerlendirilmesi “Artvin Örneği” Assessment Of Tea Tourism Within The Context Of Rural Tourism “Case Of Artvin”. *The Journal*, 12(68).
- Kızılırmak, İ., Albayrak, A., ve Küçükali, S. (2014). Yöresel Mutfağın Kırsal Turizm İşletmelerinde Uygulanması: Uzungöl Örneği. *International Journal Of Social And Economic Sciences*, 4(1), 75-83.
- Li, A. (2021). The Value Of Multi-Functional Urban Agriculture İn Creating Sustainable Cities (Doctoral Dissertation). Newcastle University.
- Mougeot, L. J. A. (1999). *Urban Agriculture: Definition, Presence, Potentials And Risks*. In Growing Cities, Growing Food: Urban Agriculture On The Policy Agenda, (ss. 1-42). Feldafing: Deutsche Stiftung Für Internationale Entwicklung.
- Mougeot, L. J. (2006). *Growing Better Cities: Urban Agriculture For Sustainable Development*. Idrc.

- Nebioğlu, O. (2016). *Yerel Gastronomik Ürünlerin Turizmde Kullanılmasını Etkileyen Faktörler*. Doktora Tezi. Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Nergiz, H. G., ve Karaca, E. (2021). Turizmde Çekicilik Unsuru Olarak Dağıstan Mutfacı: Güneyköy Örneği. *Troyacademy*, 6(2), 712-732.
- Newman, P., & Jennings, I. (2012). *Sürdürülebilir Ekosistemler Olarak Şehirler: İlkeler Ve Uygulamalar*. Island Press.
- Ongun, U., Gövdere, B., ve Kaygısız, A. D. (2015). Isparta İli Kırsal Alanlarında Yapılabilecek Kırsal Turizm Türlerinin Kırsal Kalkınmaya Etkisi. *International Journal Of Social And Economic Sciences*, 5(1), 122-131.
- Okp (Ortaklık ve Kalkınma Platformu). (2014). Dünya Tarım Arazileri Raporu. <https://www.okp.org/dunya-tarim-arazileri-raporu>. Erişim Tarihi: 25.03.2023.
- Orsini, F., Kahane, R., Nono-Womdim, R. & Gianquinto, G. (2013). Urban Agriculture In The Developing World: A Review. *Agronomy For Sustainable Development*, 33(4), 695-720.
- Pezikoğlu, F. (2012). Sürdürülebilir Tarım ve Kırsal Kalkınma Kavramı İçinde Tarım-Turizm-Kırsal Alan İlişkisi Ve Sonuçları. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, (1), 83-92.
- Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü.(2024). Türkiye Nüfus Verisi. https://www.nufusu.com/ilce/merkez_rize-nufusu. Erişim Tarihi:26.11.2024.
- Rahgozar, M. (2019). İranlı Turistlerin Destinasyon Seçimini Etkileyen Faktörler: Van İlinde Bir Araştırma.Yüksek Lisans Tezi. Arel Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sodiq, A., Baloch, A. A., Khan, S. A., Sezer, N., Mahmoud, S., Jama, M. & Abdelaal, A. (2019). Towards Modern Sustainable Cities: Review Of Sustainability Principles And Trends. *Journal Of Cleaner Production*, (227), 972-1001.
- Specht, K., Siebert, R., Hartmann, I., Freisinger, U. B., Sawicka, M., Werner, A., ... & Dierich, A. (2014). Urban Agriculture Of The Future: An Overview Of Sustainability Aspects Of Food Production In And On Buildings. *Agriculture And Human Values*, (31), 33-51.
- Subaşılar, B. (2007). Turizm Tanıtımında Kültür Turizminin Yeri İstanbul Üzerine Bir Uygulama. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şengül, S., ve Türkay, O. (2016). Yöresel Mutfak Unsurlarının Turizm Destinasyonu Seçimindeki Rolü Mudurnu Örneği. *Uluslararası Yönetim İktisat Ve İşletme Dergisi*, 12(29), 63-87.

- Üzümcü, T. P., Çelik, A., Otar, S., ve Hacıoğlu, A. (2015). Kırsal Alanların Sürdürülebilir Kırsal Turizm Amaçlı Kullanılması Kocaeli-Kandıra Örneği. *International Journal Of Social And Economic Sciences*, 5(2), 92-102.
- Var, T. (1992). *Turizm Ekonomisi*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Wilson, G. A. (2009). The Spatial Ity Of Multifunctional Agriculture: A Human Geography Perspective. *Geoforum*, 40(2), 269-280.
- Yaman, Z. Ö., ve Seçkin, G. E.(2022). *Destinasyon Tercihinde Gastronomi Turizminin Rolü Üzerine Kavramsal Bir İnceleme*. Gastronomi Alanında Tematik Araştırmalar II, 82.
- Yenigül, S. B. (2016). Büyükşehirlerde Tarımsal Alanların Korunmasında Kentsel Tarım Ve Yerel Yönetimlerin Rolü. *Megaron*, 11(2), 291-299.
- Yu, H., & Song, M. (2017). Urban Agriculture For Sustainable Cities: Using Wastes And Idle Land And Water Bodies As Resources. *Environment And Urbanization*, 29(2), 365-380.